

DEBUTUL COLECTIVIZĂRII ÎN CRIȘANA ȘI REACȚIA LUMII RURALE

AUGUSTIN ȚĂRĂU

1

DEBUTUL COLECTIVIZĂRII ÎN JUDEȚUL BIHOR

Problema socializării agriculturii în județul Bihor a fost prelucrată în limba maghiară și română, timp de cinci ore, în cadrul **ședinței Comitetului Județean al PMR din 27 martie 1949, de către Leontin Sălăjean**, membru al CC. Au fost prezenți membri activului Comitetului județean, conducătorii organizațiilor de masă și cei ai instituțiilor de stat: Camera Agricolă, Direcția Silvică, Direcția Gospodăriilor de Stat, primarii orașelor, șefii miliției și securității etc., în total **860 de persoane**¹.

Puși în fața noutăților izvorâte din proiectele viitoare, ce vizau transformarea socialistă a agriculturii românești, invitații au formulat **o serie de întrebări**:

1. ce criterii vor fi stabilite pentru primirea în cooperativele de producție?
2. poate fi considerat chiabur țăranul mijlocăș care folosește excepțional munca salariată?
3. cum va fi încadrat țăranul care are pământ puțin dar are mașini agricole?
4. care va fi situația celor care au cumpărat sau vândut teren agricol dar n-au mai intabulat?
5. cum e posibil să facă parte din cooperativa de producție cei care n-au nimic pământ?
6. în ce proporție va fi răsplătit la cooperativa agricolă, capul unei familii cu mai mulți copii?
7. care trebuie să fie atitudinea membrilor P.M.R.-ului față de chiaburi?
8. care trebuie să fie atitudinea aparatului de stat și a miliției pentru îngrădirea chiaburimii?
9. pot chiaburii să doneze pământ cunoscuților (neamurilor sărace)?

¹ AN-DJBh, *fond Comitetul jud. Bihor al P.C.R.*, dos. 471/1949, f. 94-98.

10. când vor fi înlăturați chiaburii acționari în cooperativele de consum?
11. care va fi soarta oamenilor bătrâni și a bolnavilor membrii ai cooperativelor agricole?
12. cum vor fi încadrați cei care din motive de sănătate folosesc munca salariată?
13. fiii mijlocașilor, cei care nu au pământ, pot face parte din sindicatele agricole?
14. ce atitudine trebuie adoptată în fața valului de donații venite din partea bisericilor?
15. cum sunt încadrați funcționarii care au pământ?
16. cum se vor aplica măsurile de îngrijire a chiaburimii în cazul funcționarilor care au atâta pământ încât sunt considerați chiaburi?
17. funcționarul care are pământ „merită” sau nu să beneficieze de cartelă?
18. cum se va percepe impozitul în G.A.C.-uri?
19. ce atitudine trebuie adoptată față de micul meseriaș care are pământ dar nu este bine lucrat?
20. de ce nu este posibil ca toți micii meseriași să fie încadrați în cooperativele meșteșugărești?
21. micul meseriaș care are pământ, poate intra în cooperativele agricole?
22. câte forme de asociere permite cooperăția agricolă?
23. țărani mijlocași, cinstiți, care s-au evidențiat, pot fi primiți în P.M.R.?”²

Pe parcursul ședinței nu au fost făcute **propuneri de înființare a unor gospodării agricole colective**, deoarece Leontin Sălăjan "a atras atenția că [în] prealabil trebuie dusă o muncă de lămurire temeinică și trebuie studiate toate condițiunile"³. La încheierea lucrărilor adunării, la sediul județenei de partid **s-a desfășurat un "seminar"** la care au participat 51 de membri: secretari de plase, responsabili organizatorici, instructori județeni, angajați ai Direcției Agricole și de la sindicate. În cadrul acestuia **a fost analizată problema tehnică a definirii structurii sociale a țăranimii**, întrucât, o parte a celor prezenți susțineau clasificarea acesteia în patru categorii, iar alții în trei. În detaliu a fost analizat statutul țăranimii sărace **în vederea încadrării ei în categoria proletariatului agricol și implicit în masa clasei muncitoare**⁴. Activistul Czibulák, citându-l pe Gheorghiu-Dej, a fost de părere că determinantă în stabilirea statutului acestei păтури sociale, este starea materială a țăranului, în timp ce activiștii Petra, Bonațiu, Crețu și Breban **au considerat că "proletariatul agricol, având mentalitatea de țăran, nu poate fi încadrat în clasa muncitoare"**. Opinia acestora din urmă a fost confirmată și de către Leontin Sălăjan.

Pe baza datelor și informațiilor de care dispuneau, autoritățile județene au propus înființarea de gospodării colective în două comune: „Buduslău din plasa

² *Ibidem.*

³ *Ibidem.*

⁴ *Ibidem.*

Marghita, unde avem – spune raportorul - o organizație de partid compusă din 360 de membri, pământul este bun și fertil și țărănimea săracă precum și o bună parte din țărănimea mijlocașă este hotărâtă să treacă la gospodărie colectivă”⁵. Structura proprietății agricole în această comună era următoarea:

Categoria proprietății	Suprafața în hectare	Numărul gospodăriilor
0 - 1 ha	46,77	98
1 - 2 ha	109,32	110
2 - 3 ha	120,93	49
3 - 5 ha	156,53	39
5-10 ha	346,25	50
10-15 ha	221,47	18
15-20 ha	176,22	10
20-25 ha	43,03	2
25-50 ha	266,48	8
Total	1487	384

Cadrele de partid au identificat și "o altă comună, Arpășel, din plasa Salonta, unde avem o organizație de partid compusă din 160 de membri de partid, cooperativa de consum este tare și sunt încadrați până la ultimul toți țăranii săraci și mijlocași, pământul este fertil și pe lângă aceasta, în comună se va înființa încă în acest an S.M.T.”⁶. Structura agricolă a acestora prezenta următorul aspect:

Categoria proprietății	Numărul gospodăriilor	destinația				Total
		arabil	fânețe	vii	necultivat	
0 - 1 ha	55	33,05	---	---	4	37,04
1 - 3 ha	224	340,10	2	---	30	372,10
3 - 5 ha	57	221,87	8	1,20	8	239,07
5-10 ha	35	432,52	10	2	15	459,52
10-20 ha	19	280,30	5	0,50	8	293,80
20-30 ha	5	112,48	2	0,50	5	119,98
30-50 ha	5	171,37	2	0,50	1	174,87
Total	400	1591,68	30	4,70	71	1696,38

În urma analizelor efectuate, s-a ajuns la decizia ca operațiunile de colectivizare să se canalizeze în jurul comunelor Buduslău și Biharea, motiv pentru care activiștii au considerat că este prielnic momentul "să pornim acțiunea de lămurire asupra importanței gospodăriei colective în comuna Buduslău, plasa

⁵ Ibidem.

⁶ Ibidem.

Marghita și în comuna Biharea, plasa Centrală, având în vedere că în aceste comune avem condițiile mai bune"⁷.

Hotărârea fiind luată, Comitetul județean împreună cu Comisia trimisă de București, condusă de tov. Raț s-a deplasat în **Buduslău** "prelucrând Rezoluția temeinic, atât cu membrii de partid, cât și cu populația săracă din aceste comune". **Structura socială a celor care au optat pentru înscrierea în G.A.C., a fost următoarea: 41 capi de familie – proletari agricoli, țărani săraci cu 0,5-3 iugăre și 4 capi de familie – țărani cu peste 4 iugăre. Aportul funciar** adus de către optanți la constituirea gospodăriei a fost **mai mult decât modest, totalizând 59 de ha și 34 ari**. Mai mult, satul fiind așezat pe dealuri, nici nu era propice desfășurării unei agriculturi intensive, pe spații largi⁸.

În comuna Biharea s-au înscris în gospodăria colectivă 48 de capi de familie – țărani săraci cu 1-2 ha și doi capi de familie – țărani cu suprafețe între 4-5 ha. **Aportul funciar** adus în proprietatea comună se ridica la un total de **52 ha și 90 ari**⁹.

Conducerea partidului a luat măsuri grabnice de intensificare a acțiunilor de propagandă pe marginea procesului de colectivizare: "ca în fiecare săptămână să se trimeată agitatori, echipe culturale, pentru a lămuri temeinic țăranii despre importanța Gospodăriei Colective și a combate reacțiunea care începuse să instige populația, spunând că acuma se va face colhoz"¹⁰.

Pe data de 12 iunie 1949 a sosit o a doua delegație de la C.C. al P.M.R. „care după o ședință ținută cu biroul județean, s-a deplasat în comunele Buduslău și Biharea, împreună cu un tovarăș instructor județean”. Prima comună vizitată a fost Buduslău, unde, după prelucrarea statutului model al G.A.C., s-au mai înscris încă 37 de capi de familie având o suprafață de 40 ha. Majoritatea celor înscriși posedau între 1-3 iugăre și numai unul dintre ei avea 4 iugăre de pământ.

Situația nu era cea mai favorabilă, deoarece "conform statutului și după instrucțiunile date de către comisie, este necesar ca o gospodărie colectivă să aibă 110 hectare de pământ, relativ cu numărul celor înscriși". La această situație s-a mai adăugat și dificultatea imposibilitatea realizării comasărilor în vederea realizării de trupuri compacte, deoarece – se spune în raport - "Posibilitatea de a primi pământ pentru a atinge suprafața necesară, în această comună, și a se face comasarea pământurilor pentru gospodăria colectivă, nu este tocmai favorabilă, deoarece **în jurul parcelelor de pământ ale țăranilor înscriși în gospodăria colectivă sunt**

⁷ Ibidem.

⁸ Ibidem.

⁹ Ibidem.

¹⁰ Ibidem.

158 parcele ale mijlocașilor, 33 parcele ale țăranilor săraci și numai la o depărtare de cca. 10-12 km sunt 75 de parcele ale chiaburilor"¹¹.

Unica soluție întrevăzută pentru surmontarea acestui deficit funciar, viza înglobarea unei parcele "rezervă de stat", dar și aceasta se situa prea departe de loturile celor înscrișilor, iar în jurul terenurilor acestora se găseau numai proprietăți ale țăranilor săraci și mijlocași neînscriși, "iar dacă s-ar schimba pământul lor cu rezerva ce o are comuna, am lovi tocmai în țăranii săraci și mijlocași, chiaburii având pământul la o depărtare mai mare"¹².

Alături de disfuncționalitatea semnalată, activiștii au mai întâlnit și alte dificultăți de altă natură. Una dintre slăbiciunile recunoscute de organele de partid se referea la neglijarea activității de propagandă, care a avut ca efect reducerea numărului celor care s-au anunțat pentru înscriere în urma primei descinderi în comună. Vinovată este făcută chiaburimea, care a lansat zvonuri de genul: "Dacă vă înscrieți în gospodării colective o să muriți de foame Dacă vreți să știți ce este colhozul, întrebați pe foștii prizonieri. Dacă vreți să nu vă mai vedeți copii, înscrieți-vă în colhoz"¹³.

Totuși, s-a reușit constituirea Comisiei de organizare a G.A.C. compusă din cinci membri, și s-a hotărât ca gospodăriei să i se dea numele „Gheorghe Doja”.

O serie de necazuri au fost provocate de nevestelor celor înscriși în G.A.C. "care au început să se certe cu soții lor". Au existat piedici și de natură juridică, izvorâte tocmai din statutul model care prevedea ca orice membru înscris în G.A.C. să aducă cel puțin 3 iugăre de pământ în folosul comun, or, "majoritatea celor care vrea să se înscrie, sunt fără pământ, sau cu pământ de la 1 până la maximum 3 jughere"¹⁴.

Aceeași problemă s-a ivit și în cazul celei de a doua comune, candidată la înființarea gospodăriei agricole colective. Analiza situației de aici surprinde faptul că "în comuna Biharea, plasa Centrală, nu s-a putut forma gospodăria colectivă, deoarece majoritatea celor înscriși aveau pământ de la 1-2 jughere, sau fără pământ și nici rezervă de pământ nu se găsește prin împrejurimi, deși situația politică este corespunzătoare în această comună"¹⁵.

Înființarea G.A.C. Buduslău a fost programată pe data de 13 iunie 1949, însă, din pricina nehotărârii manifestate de țăranime, cadrul festiv, în care trebuia să se desfășoare evenimentul, a fost amânat. Ședința a fost deschisă de către secretarul organizației de partid din comună, după care a luat cuvântul tovarășul Bonațiu de la "județeană" care a anunțat că "Comitetul Central aprobă înființarea gospodăriei

¹¹ *Ibidem.*

¹² *Ibidem.*

¹³ *Ibidem.*

¹⁴ *Ibidem.*

¹⁵ *Ibidem.*

agricole" și "arată importanța și avantajul pe care îl are gospodăria colectivă față de gospodăria privată"¹⁶. **Proiectul de statut a fost prelucrat în limba maghiară** de tovarășul Névtelen care "scoate în evidență avantajile muncii colective, atât la orașe cât și la sate, singurul drum spre socialism, singurul drum pentru a scăpa de întuneric și mizerie"¹⁷. **Atmosfera festivă a fost stânjenită de întrebările, destul de incomode**, dar tranșante, formulate de cei care optaseră pentru înființarea gospodăriei:

• "Nagy Alexandru, întreabă: <cu ce va întreține vaca dacă intră în colectiv?>

Răspuns: <Tot ceea ce se produce în colectiv se împarte între membrii gospodăriei în raport cu zilele-muncă depuse, deci va primi și cu ce va întreține vaca".

• "Varga Ioan, întreabă: <cum va intra în colectiva, dacă nu are semințe corespunzătoare cu terenul pe care l-a adus?> Răspuns: <colectivul va hotărâ din care sămânță, cât să aducă fiecare pentru terenul pe care l-a adus, iar cei care nu au deloc, vor da sămânța în natură, eșalonat în 4 ani de zile".

• "Agoston Ioan spune: <că nu poate să dea sămânță pentru că, chiar dacă au acum recoltă, ar trebui să-și cumpere haine și altceva> Răspuns: <chiar dacă nu ar fi intrat în colectiv și atunci ar fi trebuit să însămânțeze locul lui>".

• "Nagy Alexandru spune că: <ar fi mai bine dacă în loc de colectiv s-ar da la fiecare câte 8 jugăre de pământ> Răspuns: <pământul este limitat, nu se poate întinde și nu se poate lăți. Nu s-ar ajunge ca să se dea la toată lumea câte 8 jugăre, și chiar dacă ar fi posibilități să se dea fiecărui țăran muncitor câte 8 jugăre, el tot nu ar putea scăpa din mizerie, pentru că mijloacele de producție sunt primitive, pământul nu se poate lucra în condițiuni bune și pământul este fărâmițat în mai multe locuri, pe când în gospodăria colectivă, pământul fiind comasat într-unul, două sau cel mult trei trupuri, se poate munci cu unelte de producție mechanizate și pe aceeași întindere de pământ muncit în mod științific, se poate obține o recoltă mai mare>"¹⁸.

• "Papp Iosif întreabă: <dacă nu se poate să se ia pământul și anexa gospodăriilor colective, al acelor chiaburi cari timp de doi ani de zile au sabotat însămânțările?> Răspuns: <Comitetul Central și Guvernul studiază această problemă și dacă va fi posibil îi va sili să mai atribuie ceva teritoriu>".

• "Kiss Vasile întreabă: <dacă sunt 5 membri în familie și lucrează numai unul singur, cum își va întreține familia?> Răspuns. <și dacă, în prezent, muncind bucata lui de pământ, tot el singur și-a întreținut familia, iar muncind în colectiv va avea posibilitățile să câștige cel puțin atât cât a câștigat și muncind individual; afară de aceasta, prin înființarea de creșe și grădinițe de copii, soția lui, eliberată în mare parte de lucrurile casnice, poate să muncească și dânsa alături de dânsul>".

¹⁶ *Ibidem*, f. 142-144.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*.

• "Csakmai Iosif întreabă: < cine are numai o jumătate de jugăr de pământ, poate intra în colectiv? > Răspuns: < dacă are meseria de plugar, și în acest teritoriu nu-i cuprinsă și grădina, atunci poate să intre? >".

• "Kardos Imre întreabă: < poate intra în colectiv cineva dacă nu are pământ? > Răspuns: < acei cari nu au pământ, au posibilitatea să muncească la Gospodăriile Agricole de Stat >"¹⁹.

Pe parcursul discuțiilor au intervenit și câțiva oameni de încredere ai partidului, cum a fost cazul țărăncii Piroška Ida care și-a exprimat „bucuria că a venit timpul ca să ajungă și această zi când partidul și guvernul nostru are încredere în munca lor și li s-a permis să înființeze gospodării colective și își iau angajamentul că vor muncii conștiincioși, să fie demni de această încredere”. După cum relatează raportul – intervenția ei „este aplaudată de cca. 80% din cei de față”²⁰.

• "Borși Iosif întreabă: < dacă părinții lui ar intra în colectiv, și el nu are pământ, însă stă cu părinții sub același acoperământ, poate intra și el în colectiv? > Răspuns: < el face parte din rândul familiei, deci poate intra >”²¹.

După constituirea G.A.C. din Buduslău, partidul și-a intensificat acțiunile de propagandă în vederea atragerii țăranilor la colectivizare. În acest sens, săptămânal, sâmbăta și duminica, au fost trimiși în comună câte 10 agitatori de la P.M.R., doi de la U.T.M., o îndrumătoare de la U.F.D.R. și un instructor de la U.P.M., comuna fiind totalmente maghiară²². Cu toate acestea, atmosfera în urma colectivizării a rămas în continuare negativă fiind alimentată inclusiv de membrii de partid. Darea de seamă pe luna iulie subliniază că "aici atmosfera a fost destul de proastă, în așa măsură, că în afară de acei care s-au înscris (dintre care nu este deocamdată nici un mijlocăș) organizarea gospodăriei colective este privită cu dușmănie chiar și de membrii de partid"²³. Situația părea oarecum paradoxală, datorită faptului că **partidul avea în comună șapte organizații de bază cu 287 membri, 210 membre U.F.D.R., 226 membri U.T.M., 240 membri U.P.M., 178 membri ai Sindicatului Agricol**²⁴.

Până în vara anului 1949 la nivelul județului se formaseră 13 asociații agricole țărănești cu o suprafață de 430 ha, dar constituite pe pământurile ce aparțineau patrimoniilor comunelor, obținute din donarea fostelor sesii parohiale și a înglobării loturilor școlare. Membrii acestora erau săraci, așa că au beneficiat de

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*, f. 158.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*., f. 201.

sprijinul S.M.T.²⁵. Numărul acestora a crescut la 14 totalizând 785 de agricultori²⁶.

În vederea **organizării festivității de deschidere a gospodăriei colective din Buduslău**, partidul s-a îngrijit să confere acestei ocazii un caracter festiv. Din acest motiv a fost elaborat un plan de muncă în care au fost antrenați fruntașii județenei: Țibulac Gavril – secretar adjunct, Vâlcea Dumitru – responsabil organizatoric, Marișan Ioan – responsabil administrativ, Lucaci Petru – instructor C.C., Roth Andrei – activist la agitație propagandă, Câmpean Iosif și Gyarmati Nicolae.

Fiecare dintre ei au primit sarcini precise:

- "Tov. Vâlcea Dumitru răspunde pentru organizarea și mobilizarea echipelor de ordine a muncitorilor din oraș, cari vor lua parte la serbarea de inaugurare", "Tov. Marișan Ioan, responsabil administrativ, răspunde de transportul cadourilor și a tovarășilor la Buduslău, pentru aceasta, tovarășul va avea grijă ca încă de sâmbătă să fie mașini suficiente pentru transport; duminică va avea 15 camioane"²⁷.

- "Tov. Roth Andrei, răspunde pentru pavoazarea comunei, a sălii culturale și locului unde se va ține serbarea; totodată răspunde pentru agitatori, cei mai buni din oraș", "Tov. Câmpianu Iosif, răspunde de a avea echipe culturale, fanfară, orchestră populară. În acest sens se va deplasa în comuna Buduslău corul "Solidaritatea", fanfara militară și orchestra populară "Dankó Pišta"²⁸.

- "Tov. Gyarmati Nicolae, răspunde de colectarea și repartizarea cadourilor la Buduslău, în așa fel ca jumătate din cadouri să rămână pentru Biharea", "Tov. Vereș Ioan, secretarul plășii Marghita, răspunde pentru a avea delegații din fiecare comună din plasa Marghita, care să fie bine verificați"²⁹.

În comună existau 312 gospodării care hrăneau 1248 de locuitori. Structura proprietăților, la nivelul comunei era următoarea: 1500 ha arabil, 180 ha pășune și 50 ha vii. În localitate erau 40 de chiaburi. Au făcut cerere de intrare în G.A.C. 49 țărani săraci, dintre care 46 erau membri P.M.R. și trei erau membri ai U.P.M. Utilajele agricole și animale aduse ca aport la înscrierea în gospodărie, formau un patrimoniu mobil compus din 14 boi, 2 cai, 7 pluguri, 6 boroane și 4 vaci³⁰. „Din cei înscriși, 9 sunt țărani săraci, cari în anul 1945 au fost împroprietăriți cu câte 2 jugăre de pământ, însă în anul 1948 pământul le-a fost luat și trecut în proprietatea Gospodăriei Agricole de Stat. Toți sunt membri de partid și cu toate că li s-a luat pământul, au muncit cu același devotament mai departe ducând linia partidului”.

²⁵ *Ibidem*, f. 163.

²⁶ *Ibidem*, f. 124.

²⁷ *Ibidem*, f. 185.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ *Ibidem*, f. 201.

Între timp, a fost rezolvată și problema completării necesarului de pământ, până la 150 ha, fixat prin statutul model în așa fel încât să revină o medie de 3 hectare pe familie. Partidul a propus alipirea următoarelor suprafețe:

21 ha din fosta proprietate a școlii primare
 20 ha din fosta proprietate a bisericii reformate
10 ha din proprietatea de stat a primăriei Buduslău
 51 ha

Restul, până la 150 ha urma să fie completat prin confiscare de la următorii chiaburi:

19 ha de la Moritz Etelca
 13 ha de la Borși Daniel
 46 ha de la Moritz Ernest
 33 ha de la Bányai Ioan
24 ha de la Kovacs Francisc
 135 ha

Motivul pe care se întemeiau aceste confiscări nu a fost dificil de găsit întrucât aceștia erau victimele politicii "de îngrădire a chiaburimii" prin intermediul cotelor obligatorii la produsele agricole, după cum, se justifică cu claritate în referat: "Toți acești chiaburi sunt condamnați pentru sabotaj la câte 6 luni închisoare și în acest an pământul a fost lucrat de către țăranii săraci, dând 20% din recoltă pentru Stat iar 80% însușind-o pentru ei"³¹. O altă soluție aleasă pentru completarea necesarului de pământ urmărea preluarea, cu acordul Ministerului Agriculturii, a celor 45 de ha oferite statului de chiaburul Gașpar Daniel. În situația în care Ministerul ar fi fost de acord "ar mai fi nevoie de 10 ha, care le-am completa din pământul sabotorilor, dintre care Kovacs Francisc, cu 24 ha, care a făcut și el cerere ca să i se ia pământul"³². După analizele partidului, sursele de rotunjire a patrimoniului gospodăriei, erau mai mult ca sigure, deoarece "chiaburii mai sus amintiți, nici anul acesta nu vor putea face față sarcinilor pentru că și-au distrus inventarul agricol și urmează ca în acest an să intre din nou la legea sabotajului"³³.

În vederea raționalizării muncilor agricole a fost propusă structurarea terenurilor G.A.C. în trei trupuri: 24 ha, 81 ha și 45 ha. Acestea se puteau obține prin comasare, urmând să fie mutați 11 chiaburi, 20 mijlocași și șase țăranii săraci, care

³¹ *Ibidem.*

³² *Ibidem.*

³³ *Ibidem.*

primeau teren echivalent lângă comună, pe fostele proprietăți ale bisericii și școlii. Organizarea trupului nr. 2 nu a ridicat probleme, întrucât pe amplasamentul acestui se situau "6 chiaburi, dintre care unul, Gașpar Daniel, vrea să renunțe la pământ, iar restul sunt sabotori"³⁴.

Cu toate aceste neajunsuri, cele mai multe înființări de noi gospodării agricole colective în județ, s-au produs pe parcursul anului 1950, după cum se poate constata din evidența de mai jos³⁵:

Nr. crt.	Gospodăria Agricolă Colectivă	Localitatea	Raionul	Data înființării
1	Ogorul Roșu	Hotar	Aleșd	30.08.1950
2	Filimon Sârbu	Lugașu de Sus		20.08.1950
3	Avântul	Drăgești	Beiuș	12.08.1950
4	Înfrățirea	Abram	Marghita	17.07.1950
5	Zorile Roșii	Balc		20.08.1950
6	Herbák János	Buduslău		14.08.1949
7	Ogorul Nostru	Chiraleu		27.07.1949
8	Tractorul	Fegernic		4.06.1951
9	6 Martie	Moara de Râturi		26.02.1950
10	Steaua Roșie	Pățul		30.07.1950
11	Viața Nouă	Reghea		26.02.1951
12	Gheoghe Doja	Sălacea		26.03.1950
13	Calea Socialismului	Biharea	Oradea	28.08.1949
14	Gheorghe Doja	Borș		27.02.1950
15	Jozsa Bélla	Paleu		25.03.1950
16	Revoluția Socialistă	Sălard		3.07.1950
17	Secerea și Ciocanul	Sântimreu		12.03.1950
18	Petöfi Sandor	Tămășeu		2.09.1950
19	Drumul lui Lenin	Vaida		27.07.1950
20	Drumul Victoriei	Arpășel	Salonta	25.05.1950
21	Drumul Nou	Batăr		23.07.1950
22	Munca	Belfir		13.08.1950
23	7 Noiembrie	Ciumeghiu		23.08.1950
24	Victoria Socialismului	Ghiorac		16.07.1950
25	Steaua Roșie	Mădăras		11.09.1949
26	Drapelul Roșu	Salonta		4.06.1950
27	Partizanul Roșu	Sânicolau		19.08.1950
		Român		
28	Vasile Roaită	Talpoș		2.07.1950

³⁴ *Ibidem*, f. 223.

³⁵ AN-DJBh, *fond Sfatul Popular al Regiunii Crișana-Comitetul Provizoriu*, dos. 18313/1951, f. 68.

29	Drapelul Muncii	Ucureș		6.08.1950
30	Lupta	Cadea	Săcuieni	18.06.1950
31	7 Noiembrie	Curtușeni		3.08.1950
32	Viața Nouă	Diosig		16.07.1950
33	Drumul Libertății	Ianca		13.08.1950
34	6 Martie	Pișcolt		28.05.1950
35	Construirea Socialismului	Săcuieni		30.07.1950
36	23 August	Șimian		20.08.1950
37	Luminatul	Carastelec	Șimleu Silvaniei	3.09.1950
38	23 August	Horvath-Crasna		13.08.1950
39	Viața Nouă	Nușfalău		20.07.1950
40	Petőfi Sándor	Uileacu de Sălaj		27.08.1950

2

REAȚIA LUMII RURALE FAȚĂ DE POLITICA AGRARĂ A P.M.R.

Confruntată cu politica agresivă dusă de putere în raport cu universul rural, țărănimea a manifestat o permanentă repulsie față de toate instituțiile introduse de comuniști.

Reacția populației rurale a îmbrăcat o gamă largă de manifestări, mergând de la simple manifestări de opoziție, materializate prin comentarii critice pe marginea politicii comuniste, injurii la adresa guvernului și colportarea de zvonuri, până la acțiuni violente, soldate cu distrugeri de bunuri, ultragierea reprezentanților puterii și chiar uciderea unora dintre aceștia.

*Încă din luna ianuarie 1949, organele de partid acuzau chiaburii de fabricarea zvonuri*³⁶:

- "că de la primăvară "Romcerealul" va strânge toate produsele agricole și tot prin "Romcereal" se va împărți porția pentru țărani";

- în plasa Beiuș "chiaburii spun că n-au nimic contra plugărimii sărace și că interesul lor este comun și pentru aceea, toți plugarii trebuie să fie uniți. La fel reacțiunea – prin religie – încearcă să vorbească despre pacea între oameni și că lupta de clasă este ceva străin de oamenii credincioși".

Partidul a încercat să combată acest gen de zvonuri, motiv pentru care a considerat că ele n-au avut nici un efect asupra populației satelor, că "... țărănimea săracă cunoaște adevărul despre colhozuri, astfel țărănimea muncitoare din comunele Almașu Mic, Șiad, Buduslău, Albiș, Santău Mare etc. își manifestă dorința de a

³⁶ Arhivele Naționale-Direcția jud. Bihor, fond Comitetul jud. Bihor al P.C.R., dos. 471/1949, f. 39.

înființa cooperative de producție, venind să ceară părerea partidului", iar în unele localități, ar fi luat atitudine împotriva chiaburilor³⁷:

- "în comuna Hidișel Nan, au fost demascați trei chiaburi din conducerea Frontului Plugarilor, cari împideau conlucrarea între partid și front"

- "în comuna Gepiș – plasa Tinca – a fost predat autorităților, chiaburul Ilie Ioan a lui Mihai, care a lansat zvonul că în R.P.R. s-a înființat garda albă, în cadrul căreia sunt și partizani americani"

- "în comuna Oșand, chiaburul Melentie Marian, a fost demascat că își culcă sevitorul în grajd și-l hrănește rău, pregătindu-i aparte mămăligă, numai pentru el și pentru câine"

Asemenea semnalări abundă în absolut toate rapoartele încheiate de activiștii partidului pe parcursul întregului an 1949. În ansamblu, aceste atitudini ale "opoziției" sau "reacțiunii", cum sunt ele calificate în documente, alcătuiesc un tablou sugestiv asupra realei "adeziuni" a țăranimii la politica comunistă. În luna martie sunt semnalate dificultăți, venite tot din partea chiaburimii, în munca de mobilizare a țăranimii în scopul realizării planului economic³⁸:

- "chiaburimea din comuna Bratca, căutând să defăimeze planul de însămânțări, a lansat zvonul că țăranimea va munci mai mult și va mânca mai puțin în anul acesta"

- "în comuna Chijic, chiaburul Micuț Mihai și Pascu Pavel au atacat pe țăranul Sărac Vasile, membru în Comisia de însămânțări, pentru faptul că acesta a aplicat planul de însămânțări în spiritul luptei de clasă, dând culturile cele mai grele chiaburilor"

- "în comuna Voievozi, plasa Marghita, la chiaburul Vesa Pavel s-au găsit dosite 1600 kg grâu și el a declarat că nu are cu ce să însămânțeze"

- "la chiaburul Miheș Ioan din comuna Sânicolau Român a fost găsit un tractor nou, ascuns de patru ani"

- "cu ocazia fixării cotelor de predare a laptelui, ce a fost aplicată în spiritul luptei de clasă, chiaburii au încercat să saboteze aceasta, căutând să vândă vitele și influențând și țăranimea mijlocașă să facă acest lucru"

- "cu ocaziunea clasificării cailor și a mijloacelor de transport, precum și cu ocazia apariției publicațiunilor cu recrutarea celor două contingente, au lansat zvonul că acestea se fac pentru scopul de pregătire a războiului; la fel spuneau căci caii cei mai buni vor fi duși în Uniunea Sovietică, iar caii slabi vor rămâne în armata română"

- "în legătură cu folosirea de 15% făină de mălai în pâine, au lansat zvonul că grâul a fost transportat în Uniunea Sovietică"

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ *Ibidem*, f. 53-54.

• "Comitetul de plasă P.M.R. Săcuieni a primit o scrisoare anonimă în care se spune să înceteze activitatea că războiul e aproape și toți vor fi spânzurați"

Către sfârșitul aceleași luni, organele comuniste au constatat că „**reacțiunea și-a intensificat acțiunile ei dușmănoase contra regimului, atât prin sabotaj, lansarea de zvonuri, amenințarea tovarășilor, cât și sub diferite inscripții reacționare pe garduri, pereți și sub formă de manifeste etc.**” exemplificând în acest sens „comunele: Mociar, Miersig (plasa Tinca), Vintere (plasa Ceica), Finiș și Fiziș (plasa Beiuș) unde s-au găsit pe garduri și pe pereți inscripții cât și manifeste scrise cu mâna ce conțineau următoarele <Jos Comuniștii>, <Jos P.M.R.>, <Jos U.R.S.S.>, <Jos Ana Pauker>, <Trăiască Maniu>, precum și chemarea adresată țăranimii să se retragă în pădure”³⁹.

În scopul combaterii acestor manifestări au fost mobilizate toate organizațiile de partid, în special „în plasa Tinca, unde reacțiunea este mai tare”, acțiunile soldându-se cu mai multe arestări⁴⁰:

• "au foat arestați până în prezent trei persoane, care au participat la afișaj și au avut legătură cu cei din pădure"

• "în ultimul timp, mulți ofițeri deblocați și funcționari comprimați s-au retras în pădure"

• "în cursul acestei luni, cu ajutorul țăranimii sărace, au fost prinși doi fugari în plasa Aleșd, comuna Zecehotare, la care s-au găsit și arme"

• Chiaburul Oszalos din comuna Olosig, plasa Săcuieni, este acuzat că l-a "îndemnat pe țăranul sărac Vasok să dea foc furajelor proprietatea primarului din acea comună, ceea ce a și făcut, provocând 50000 lei pagubă". Se pare că "țăranul sărac" era în realitate un element decăzut deoarece, se spune în raport, "același țăran a fost îndemnat de cârciumarul comunei să omoare pe responsabilul de cadre și pe responsabilul de agitație din organizația de bază din acea comună; faptul nu a fost îndeplinit, având în vedere că numitul s-a îmbătat și când s-a trezit și-a dat seama"⁴¹.

Campania de recoltare a adus și primele incidente violente din județ. Pe 28 iunie, în zilele premergătoare declanșării secerișului, țăranimea din comuna Biharea a organizat o adunare ad-hoc, în cadrul căreia au fost luate următoarele hotărâri care contraveneau măsurilor trasate de partid⁴²:

• "astăzi seară iscălim proces-verbal prin care putem începe secerișul"

• "astăzi seară iscălim proces verbal prin care plata la seceriș se face în natură"

³⁹ *Ibidem*, f. 80-81.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² *Ibidem*, f. 192.

• **"iscălim un proces verbal prin care din comună nu se duce nici un bob de grâu afară din comună"**

Din nota informativă întocmită cu această ocazie, reiese că județeană de partid a fost sesizată la orele 21,30, când activistul Vanțiu l-a înștiințat pe colegul său, Körösi Ștefan „că în Biharea, 3 femei au convocat o ședință și să trimitem niște milițieni”, la care raportorul a răspuns că "vom pleca noi, nu miliția". **Ajunși în comună, activiștii au stat de vorbă cu mulțimea circa 40-45 de minute, după care, de acord cu mulțimea, au hotărât alcătuirea unei comisii formate din 15 persoane, pentru discutarea problemelor ce frământă populația și deplasarea la "primărie căci afară era gălăgie".**

În curtea primăriei, țăranii s-au dat la acte de violență asupra unuia dintre activiști – acesta relatează că "am fost lovit cu o cărămidă în frunte; am reușit să ies din mâna lor, însă am fost înconjurat din nou de un grup de oameni, cu care am început să discut, iar peste câteva minute, un om iarăși m-a lovit cu o piatră iar alții, tot atunci, m-au împuns cu cuțite în spate. Oamenii, văzând că am fost împuns și lovit, s-au speriat și m-au lăsat liber iar eu am ieșit în stradă, când iar am fost de trei ori atacat și dus într-o curte unde am fost lovit cu mâna și cu ciomag. De aici am scăpat fiindcă a sosit între timp miliția, care a spus că m-au bătut destul, așa că oamenii au plecat ..."⁴³

Incidentul a fost stins prin intervenția securității, care a operat arestări, **"11 oameni dintre cari în majoritate sunt chiaburi"**, cu toate că nota informativă indica implicarea țăranimii sărace.

Un alt incident, care putea genera implicații mult mai largi, s-a desfășurat în comuna Tăuteu. Acesta a fost ocazionat de ședința de prelucrare a măsurilor dictate de P.M.R. pentru campania de seceriș, ședință la care au fost prezenți: Takács Iosif, președintele sindicatului pe plasă, Cristea Iosif, președintele Comitetului Provizoriu al plasei și Mandelbau, secretarul Comitetului Provizoriu al comunei.

Punctul nevralgic a fost alimentat de problema cotelor, în legătură cu care, țăranii au reclamat exagerarea impozitelor fixate chiaburilor, motivând că din această cauză vor rămâne fără pâine deoarece chiaburii sunt cei care aprovizionează piețele. Din pricina neînțelegerilor ședința s-a încheiat la ora 2,30 noaptea⁴⁴.

A doua zi s-a produs o escaladare a conflictului. În raport se consemnează că "Dimineața, între orele 8-10, au început să se adune cetățenii în fața primăriei, și în acest timp au tras clopotul alarmând cetățenii din comună cu lozinca: <Nu lăsăm nici un bob de grâu din comună, că murim de foame! Nu avem nevoie la batoze de oameni de control! Dacă spuneți că pământul este al celor ce-l muncesc, lăsați-le și recolta lor!>".

⁴³ *Ibidem*, f. 198.

⁴⁴ *Ibidem*, f. 199.

Sunt semnalate și **primele acțiuni de solidaritate**, venite din satele aparținătoare comunei ori din comunele vecine. Ancheta organelor abilitate, a încercat să-l facă **răspunzător** de propagarea veștii pe **țăranul Hebrîștean din satul Bogeii** care ar fi "plecat spre comuna Bogeiu, mergând la preotul ortodox, spunând să tragă imediat clopotul bisericii. Preotul cu lozinca, că plecăm la Tăuteu că arde comuna și trebuie ajutată, populația, aproximativ 150, a plecat spre Tăuteu, iar individul a plecat mai departe, în comuna Ciutelec, la fel, la preot, unde a spus că este arestat preotul din Bogeiu fiindcă a tras clopotul bisericii; acolo s-au adunat cca. 60-80 femei (...) tot în acest timp o femeie din Tăuteu a plecat la Chiraleu, unde, la fel, a tras clopotul, spunând populației să plece la Tăuteu că arde comuna; s-au strâns cca. 250 de oameni ..."⁴⁵.

Pentru calmarea spiritelor, partidul a mobilizat securitatea, miliția și un **număr mare de agitatori**, iar în zonă au mai deschis o "oloște" și o moară. Analiza făcută de către factorii de răspundere din județana de partid, **a creat convingerea că în zonă "există o organizație subversivă bine organizată pentru subminarea regimului"**. Elementele care au condus la fundamentarea acestei concluzii au fost puerile, lipsite de conexiune: revolta a coincis cu ziua Sfântului Ilie, sărbătoare religioasă, când toată lumea era acasă sau în biserică, în timp ce Hebrîștean este calificat ca fiind un "indivîd, Hebrîștean este un element dubios, care a fost de 3 ori condamnat pentru furt și jaf"⁴⁶.

Stări tensionate au mai fost semnalate și în alte comune ale județului Chiraleu, plasa Marghita, Cetariu și Niuved, plasa Sălard și Salonta și Arpășel, plasa Salonta. În legătură cu comuna Arpășel, raportul spune că **"în 30, luna trecută, seara, a fost provocată o ședință, la fel ca cea din Biharea, în frunte cu agitatorii reacționari, 2 elevi fii de chiaburi ai chiaburului Besenyei (...) au fost luate măsuri de forurile competente și pe linie de partid"**⁴⁷.

Desființarea plății în natură, uiumul, pentru muncitorilor batozieri și în general pentru întreg proletariatul sătesc a tensionat și mai mult starea de spirit, în special după ce activiștii le-au explicat că "Odată cu prelucrarea contractului colectiv al muncitorilor salariați agricoli, a fost prelucrat că nu se va mai permite nici o formă a plății în natură, a dijei și că toate muncile se vor executa în bani". Vestea introducerii acestui nou sistem de salarizare i-a speriat pe țăranii, care și-au pus problema acoperirii necesarului de pâine pentru familii și "au ridicat problema cum li se va asigura grâul, și au cerut să se secere în natură sau să lise asigure că vor putea cumpăra grâu contra banilor sau vor primi cartelă"⁴⁸.

⁴⁵ *Ibidem.*

⁴⁶ *Ibidem.*

⁴⁷ *Ibidem*, f. 192.

⁴⁸ *Ibidem*, f. 194.

Au fost înregistrate situații conflictuale grave în comunele Biharea, Arpășel și Chiraleu, care au fost raportate C.C.-ului. Pentru unele dintre ele sunt făcuți răspunzători activiștii nepricepuți, care n-au știut să convingă populația, cum a fost cazul activistului "Varga de la U.P.M: care a spus că se va da 250 de grame de pâine salariatilor agricoli".

Pentru a evita incidente similare și în alte locuri, în plasele Aleșd, Centrală, Salonta, Sălard, Săcuieni, Tileagd și Tinca au fost delegați permanent câte un membru din biroul județenei "pentru a izola eventuale manifestații ale dușmanului de clasă", temerile țăranilor fiind aceleași "plângerea țăranimei sărace este că pe când în trecut au putu să-și asigure într-o oarecare măsură rația de pâine în urma plății în natură a secerișului și a treierișului, azi au frică că nu-și vor putea asigura pâinea"⁴⁹.

În unele localități țăranii au amenințat cu răscoala, raportorul relatează că spiritele s-au calmat numai după ce au fost lămurii "că partidul și guvernul va avea grijă să fie aprovizionați cu grâu sau pâine sub o formă sau alta și până atunci să aștepte". Amenințarea a rămas însă valabilă: "Astfel s-a început secerișul în toate plășile de la șes. Muncitorii agricoli din aceste plăși au spus că: <avem încredere în partid>, iar **în plasa Sălard au declarat că: <avem încredere în partid, însă dacă ne vor înșela, vom face o răscoală cum nu s-a mai pomenit>**"⁵⁰.

În contrapondere, acționând ca într-o veritabilă economie de piață, pentru a-și asigura forța de muncă necesară, chiaburii le-au promis "secerișul în parte, una cruce din 5-6 cruci de grâu".

În plasa Salonta contractele cu secerătorii au fost încheiate fără stabilirea condițiilor de plată "rămânând să aștepte hotărârile guvernului". Urmăriți de spectrul foamei "muncitorii n-au înțeles să acționeze conform luptei de clasă – s-a constatat din partea muncitorilor atitudine dușmănoasă față de G.A.S. și pe de altă parte împăciuitoare față de chiabur, când pe ascuns, unii au început secerișul în al 11-lea"⁵¹.

După ce s-a procedat la o permanentă incriminare a chiaburilor, în sfârșit, la capitolul "situația economică" al raportului, este recunoscută realitatea că "proletariatul agricol din satele noastre duce mizerie, nu au posibilități a se aprovizina din cauza lipsei de bani, având în vedere că încă în momentul de față, plata secerișului și a treierișului nu este clarificată și că la noi este datina veche ca muncitorii agricoli să primească plata în natură", indicându-se și adevărata cauză⁵².

Momentul de sinceritate a fost efemer, deoarece, în privința colectărilor, chiaburii sunt acuzați din nou, că au speculat situațiile grele din unele comune lansând zvonuri alarmiste: "chiaburimea depune o muncă de subminare cât se poate

⁴⁹ *Ibidem*, f. 199.

⁵⁰ *Ibidem*, f. 194.

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² *Ibidem*, f. 168.

de mare, folosind situația din unele comune unde sărăcimea în ultimele două luni au fost fără de pâine, ca Biharea, Arpășel, Salonta, Buduslău, Chiraleu".

În **comuna Ginta**, se relatează că reacțiunea a lansat iarăși zvonuri, dar și manifeste scrise de mână, de genul⁵³:

- "Nu transportați grâul la arii, că le dăm foc"
- "Nu aveți frică, partizanii iugoslavi sunt alături de noi, așteaptă chemarea noastră în păduri"
- "Nu dați nici o boabă de grâu, fiind întrebuințat pentru comercializare de către evrei"
- "Cartelele, după ce veți începe munca, se vor retrage"
- "Manifestați pentru a primi plata în natură, veți reuși, cum ați reușit cu cartelele"

REBELIUNEA

Nemulțumirea țăranilor a atins punctul maxim către sfârșitul lunii iulie 1949, și s-a focalizat în special satele zonei de cîmpie din sudul Bihorului, incluzând și partea de nord a județului vecin, Arad, precum și localitățile din nord, în special, în plasa Marghita.

Acțiunile au debutat, în general, pașnic, prin mitinguri, organizate ad-hoc, desfășurate în fața sediilor comitetelor provizorii ale comunelor, motivate de nemulțumirea populației în legătură cu inovațiile aduse de legea impozitului agricol. Au existat însă, și situații în care o serie de reprezentanți ai autorităților au provocat, efectiv, declanșarea ostilităților.

În primele momente ale "rebeliunii", majoritatea participanților era constituită din femei, nevestele țăranilor săraci, bărbații fiind plecați la lucru. Mai târziu, în derularea evenimentelor a fost antrenată întreaga populație a comunelor.

În cadrul acestor manifestări, populația, formată în cea mai mare parte din proletariatul sătesc, a scandat lozinci anticomuniste⁵⁴:

- la Biharea: "Vrem pâine, plata în natură. Nici un bob de grâu. Chiaburi nu sunt. Jos URSS și comuniștii. Plata în natură la treieriş";
- la Ucuriș: "Nici un bob de grâu. Jos comuniștii unguri și evrei. Imnul regal. Trăiască Legiunea și Căpitanul";
- la Marghita: "Nu vrem colhoz. Jos evreii. Vrem plata în natură";
- la Salonta: "vrem voința poporului. Pâine să ne dați. Nu avem chiaburi. Jos cu conducerea. Plata în natură".

⁵³ *Ibidem*, f. 150.

⁵⁴ *Idem*, dos. 510/1949, f. 290.

Atitudinea arogantă a autorităților, și amenințările adresate manifestanților, au atârșat spiritele. Manifestanții au trecut la **devastarea sediilor comitetelor, a arhivelor și la violentarea reprezentanților puterii.**

Reconstituirea filmului evenimentelor a fost făcută de către P.M.R. pe parcursul unei anchete, ordonate la scurtă vreme după liniștirea situației. Materialul este valoros datorită faptului că analizele întreprinse pe baza declarațiilor participanților și a martorilor oculari, sunt critice, scoțând în evidență adevăratele cauze ale revoltei, legate de politica greșită, promovată în domeniul agriculturii.

Desigur, la indicațiile partidului, judecățile de valoare emise, au lăsat locul formulilor propagandistice prefabricate la București. În opacitatea ei, puterea comunistă a exonerat de răspundere țărănimea săracă, implicată masiv la escaladarea conflictului, în detrimentul chiaburimii, care a fost demonizată. **Pe întreg teritoriul regiunii, acțiunile țărânimii s-au concentrat în cel puțin patru centre: satele din jurul comunelor Tăuteu, Abram și Ghenetea ale plasei Marghita, satele periferice ale orașului Salonta, satele plasei Tinca situate pe axa Salonta-Beiuș și terminațiile acestei axe, satele plasei Beliu, respectiv cele din zonele crișene ale Aradului.**

Revenind la evoluția evenimentului, vom trece în revistă principalele episoade care au punctat acest parcurs.

În **comuna Cheț**, plasa Marghita, disensiunile au fost provocate de țăranul Varga Augustin, care i-a convins pe muncitorii batozieri să înceteze lucrul până nu va fi reintrodusă plata în natură, spunând că "grâul de la batoză nu vor da voie să fie transportat, că lor le trebuie pâine și cotele de predare să fie restituite gospodărilor"⁵⁵. Ca atare, muncitorii au adus grâul în centrul comunei, pentru a fi împărțit – informatorul subliniind faptul că, „această aglomerație de femei a fost condusă de soția lui Pop Grațian din satul Ghenetea, între aceste femei se găseau soția lui Iuhoș Gheorghe, soția lui Doboș Leontin, soția lui Negreanu Gheorghe, mijlocași, soția lui Derbaș Iosif”⁵⁶. Ca factori răspunzători de situația creată, au fost indicați „chiaburul Duma Ioan și soția lui Chiș Emanoil din comuna Ghenetea” primul îndeplinind funcția de responsabil de cadre al organizației de partid din comună.

În **comuna Balc**, plasa Marghita, scânteia revoltei a fost declanșată de către activistul de partid, trimis să lămurească populația, care a declarat, cu de la sine putere că "în afară de făina ce o primesc pe cartelă, mai primesc 70 dgr. fără cartelă, și când femeile au aflat că nu primesc această cantitate de făină, atunci au mers la soții lor nelăsându-i să lucreze, oprind mașina"⁵⁷ (batoza – n.n. A.Ț.). Acestea, în număr de 36 „erau soțiile muncitorilor de la batoză”, scandau lozinci de genul: "Vrem pâine! Am răsturnat democrația și vrem să-i omorâm pe comuniști!", după

⁵⁵ *Ibidem*, f. 119.

⁵⁶ *Ibidem*, f. 120.

⁵⁷ *Ibidem*, f. 197.

care, au pornit în căutarea "conducătorilor pentru a-i omorâ, însă aceștia au dispărut"⁵⁸. La ostilități au participat 80 de persoane, dintre care, numai trei chiaburi.

În comuna **Buduslău**, plasa Marghita, localitate vizată de Comitetul Central pentru a fi cooperativizată, incidentele nu au degenerat în acte de violență, datorită, probabil, însemnatului efectiv represiv deplasat aici, în acele zile, cu ocazia vizitei frunțașilor județenei de partid, veniți să lămurească populația.

Oricum, ședința convocată de către aceștia a fost întreruptă, după ce activistul Bonaciu "cu câteva cuvinte a arătat avantajul plății în bani, iar sala întreagă a început a manifesta"⁵⁹. La fel ca în alte localități, și aici, femeile s-au situat în fruntea opoziției.

Analiza evenimentului, a atras atenția liderilor P.M.R., care au constatat că majoritatea protestatarilor erau membri de partid, la ședință 120 de membri, iar la manifestări peste 140.

În comuna **Săldăbăgiu de Marghita**, conflictul a fost iscat în timpul muncii voluntare, la un punct de lucru de lângă sat, unde au fost mobilizate femeile, bărbații fiind la batoze.

Acestea, i-au atacat pe secretarul organizației de partid și pe subofiterul de miliție aflați în preajmă, „cu furci, s-au revoltat, cerând pâine și au pus mâna în pieptul șefului miliției", care s-a comportat lamentabil, "a lăsat ca chiaburii să facă incontinuu răskoale contra partidului și a guvernului, spunând țăranilor că guvernul le ia pâinea"⁶⁰. Informatorul consideră că "ațățătorul a fost chiaburul Chereji, care a fost împușcat"⁶¹.

În comuna **Suiug**, plasa Marghita, ancheta ordonată de partid a scos la iveală implicarea în declanșarea manifestațiilor, a unui grup evreiesc din interiorul P.M.R.

Populația a fost incitată la revoltă de comportamentul unui "cetățean de origine evreu, spunând că este din București", găzduit de conaționalii săi, secretarul celei de partid Gotlieb Adolf și de Grosz Bernath. Acesta a profitat de starea tensionată din comună, provocată de regimul cotelor, și-a acostat femeile care se duceau la biserică, pe care le-a întrebat "că de ce merg la biserică, când nu există Dumnezeu?"⁶²

Această provocare a determinat populația satului să atace reprezentanții puterii, care au reușit să se îmbarce în mașina care tocmai aducea cartele, și să fugă "peste pășuni" către comuna Satubarbă. Aici mașina s-a defectat, iar muțimea înfuriată i-a luat la bătaie pe fugari, motiv pentru care "tov. Costin și tov. de la securitate au deschis foc. Populația în loc să se retragă, s-a revoltat și mai tare. Tov.

⁵⁸ *Ibidem*.

⁵⁹ *Ibidem*, f. 205.

⁶⁰ *Ibidem*, f. 211.

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² *Ibidem*, f. 224.

Costin, fiind lovit a dat ordin să se tragă foc în plin. Oamenii spuneau că mai bine să murim pentru pâine. Erau morți și răniți (...) Populația văzând că sunt 2 morți și 17 răniți s-a retras"⁶³. Ulterior a fost executat chiaburul Cheregi Roman.

După cum se poate constata, bilanțul evenimentului a fost tragic, informatorul susține că atunci „ne-am dus să căutăm cine sunt răniții, am găsit copii mici în șanț”.

Interesant este faptul că din analiza conflictului, a fost exclusă vinovăția chiaburilor, întreaga răspundere fiind aruncată pe seama secretarului de partid, în legătură cu care se spune că "Înainte de a fi venit evreul, nu s-a pregătit nimic în sat (...) Secretarul de bază are și cazan de ȕică. Are și servitor și servitoare, cooperativa e tot la dânsul. Nevastă-sa e gestionară la cooperativă. El este agent veterinar. Nu putem crede că dușmanul este mai prost ca noi (...) Se vorbește în sat că secretarul de celulă a spus: <I-aș prinde pe un ungur și pe un român în jug și i-aș pune să lucreze până când au 1 Kgr. de carne pe ei"⁶⁴. Din nenorocire, servitoarea a fost cea care a căzut victimă furiei mulțimii "o fată de 17 ani, pe care au violat-o".

După cum se relatează în raport, **conflictul s-a extins și satele vecine**, de aici s-a băgat fitilul și în satul **Marginea și Almașu Mare**".

În comuna **Ghenetea**, plasa Marghita, au oprit treierişul întrucât populația nu muncea conform normelor stabilite prin lege. La aflarea veștii, un grup de 10 femei, au mobilizat întreaga populație feminină din comună, 60-80 de femei, și au reluat activitatea la batoze.

Secretarul de partid a alarmat miliția, care a trimis 5 camioane de soldați. Sosirea miliției a fost anunțată și comunei vecine, **Pătăluș**, prin intermediul clopotelor. Conflictul nu a degenerat, datorită prezenței masive a forțelor coercitive. Dealtfel, ȕăranul Șandor Coriolan a încercat să înlătore temerea populației spunând să Nu aveți frică dacă vine armata, că nu au voie să tragă în popor"⁶⁵.

În comuna **Diosig**, plasa Săcuieni, este semnalată **fraternizarea ȕăranilor români cu cei unguri**, în fața necazurilor comune legate de anularea plății în natură.

Informatorul relatează că, într-o primă fază, pe 28 iulie, "coloniștii români au fost conduși în fața primăriei, personal de Corbuț Florian, chiabur, principalul organizator al partidului manist din localitate (...) și de Năstase Ioan, chiabur cu 28 jugere și vie (...) propagandist și instigator al liberalilor. Ei s-au plimbat în tot timpul dezordinei, dirijând și instigând poporul"⁶⁶. Lor, li s-a alăturat "Péter Ioan, fost conducător al legionarilor, vechi reacționar", care a mobilizat femeile.

Acestea au solicitat "ca să primească plata în grâu și nu în bani (...) la ora 11 au început femeile să intre, să se adune în incinta primăriei". Raportorul spune că

⁶³ *Ibidem*, f. 225.

⁶⁴ *Ibidem*.

⁶⁵ *Ibidem*, f. 243-244.

⁶⁶ *Ibidem*, f. 132.

"una m-a lovit în gură (...) l-au bătut pe președintele cooperativei, au spart ușa cooperativei, năvălind în cooperativă"⁶⁷.

În comuna **Sărsig**, plasa Sălard, motivul manifestațiilor a fost arestarea țăranilor Fürtös Gheorghe și Pop Cornel, învinuiți că au sustras de la colectare câte un sac din propriul grâu.

Consătenii au solidarizat cu cei doi și au atacat postul de miliție unde aceștia se găseau reținuți. Informatorul relatează că aici "milițistul a lovit pe unul cu arma, dar nu așa tare, mai puțin, că nu i-a spart nici capul și nu i-a rupt nici piciorul (...) pe urmă milițistul a tras cu arma, dar nu între ei xci numai așa ca să-i sperie"⁶⁸. Conflictul a fost dezamorsat prin intervenția forțelor de miliție sosite de la Sălard.

În comuna **Mărțihaza**, plasa Salonta, incidentele s-au produs în arie, la batoze, în timp ce delegații partidului se pregăteau să transporte grâul la baza din Salonta. Și aici, femeile au dat semnalul revoltei, după ce l-au bătut pe activistul Nagy Ștefan "s-au dus la mașină și nu au lăsat să se transporte grâul la Comcereal. Au tras clopotele".

Autoritățile, speriate, au luat legătura cu postul de grăniceri din comună, care a trimis doi soldați, însă au fost și aceștia atacați de mulțime "și numai așa s-au putut apăra, aruncând o grenadă de mână"⁶⁹. După intervenția miliției, au fost arestate 7 familii „și doi chiaburi au fost omorâți”⁷⁰. Pe tot timpul anchetei, femeile satului au manifestat în fața postului de miliție "au bătut cratițele" și au scandat lozinca "Jos cu soldații staliști!"

În comuna **Bicaciu**, plasa Salonta, Turcuț Petru, însoțit de un grup de femei, s-a prezentat la sediul Comitetului Provizoriu, unde "cereau să li se permită să treiere fără nici un control". În curând "au venit și sătenii cu furci, băte și alte obiecte, tăbărând asupra lui Filipaș (secretarul de partid al plasei). Acesta s-a refugiat în niște camere, dar urmăritorii au spart ușile și l-au aruncat pe geam"⁷¹. Printre participanți, sunt nominalizați Ruja Ilie, Bejan Petrică și Turcuț Dumitru, iar printre instigatori, preotul Iványi Gheorghe.

În comuna **Ianoșda**, plasa Salonta, evenimentele au debutat în noaptea de 30 iulie, la manifestație participând "circa 300 persoane, dintre care, au fost 10-15 chiaburi". Aceștia au înconjurat sediul Comitetului Provizoriu, în timp ce chiaburul Mocuța Vasile a ținut un scurt discurs, în care a precizat că "oamenii înțeleg să se ia cota, pentru noi românii, dar nu pentru jidani. De ce sunt jidanii conducătorii țării noastre?" – după care mulțimea l-a atacat pe secretarul de partid din localitate, pe

⁶⁷ *Ibidem*.

⁶⁸ *Ibidem*, f. 219.

⁶⁹ *Ibidem*, f. 221.

⁷⁰ *Ibidem*.

⁷¹ *Ibidem*, f. 167.

care l-au acuzat că "Tu ai luat grâul și în anul trecut, căci dacă nu ai fi tu și alți câțiva comuniști" și l-au bătut⁷².

În comuna **Petid**, plasa Tinca, pe 30 iulie au sosit un grup de îndrumători din partea Sindicatului agricol, care au cerut să fie convocați lucrătorii de la batoze, în vederea lămuririi lor în privința noului sistem de salarizare.

Până să fie adunați muncitorii, sediul Comitetului Provizoriu a fost asaltat de femeile din sat, care "au început să strige că nu le trebuie bani pentru munca la batoze, ci grâu", activiștii reușind să fugă. Informatorul consideră că incidentul a fost provocat de țărâna "Manea Ana a boșoni, o baptistă, care a mobilizat femeile în această acțiune" căreia i s-a alăturat „Ciordaș Saveta, o baptistă, care a spus că lor nu le trebuie așa guvern și că nu e bună conducerea. Aceste femei aveau asupra lor și pietre cu care voiau să atace. Aceste femei au spus vicepreședintelui că e un culduș (cerșetor) care a ajuns la putere și acum vrea să le ia pământul"⁷³.

În cursul nopții au fost tăiate firele telefonice. Legătura cu miliția a fost stabilită prin telefonul comunei vecine, Suplacu de Tinca.

În comuna **Cociuba Mare**, plasa Tinca, informatorul raportează că revolta a fost provocată de chiaburul Popa Ioan, care aflând că urmează să fie arestat și-a mobilizat rudele, împreună cu care s-au prezentat la Comitetul Provizoriu din localitate. Aici au reușit să atragă o mare mulțime de femei, care au scandat lozinci anticomuniste: Vrem pită, nu mălai și pe Regele Mihai, iar cu Groza sub tramvai, să-l măture U.C.B.-ul, să-l care C.F.R.-ul până la U.R.S.S.-ul!"⁷⁴.

Ghinionul a făcut ca în comună să se găsească delegatul județenei U.P.M., Göz Carol, care "a fost prins și bătut crunt de Dan Savu, Șuta Gheorghe, Mladin Mihai (gugoi), Hosu Ana a pecului, iar Dan Mihai (licaț) l-a legitimat. Bicicleta a fost complet distrusă, hainele rupte, i s-a luat suma de 5000 lei"⁷⁵. Grupul a spart, apoi, geamurile consătenilor "devotați partidului", și au tăiat firele de telefon.

A doua zi, în comună a sosit un pluton de miliție, în număr de 28 de militari, conduși de un plutonier major, care a organizat servicii de patrulare. În cursul serii, pe la orele 20, Deac Gheorghe a tras clopotele pentru înștiințarea comunei vecine, Belfir, care a răspuns imediat tot prin clopote.

La scurtă vreme, dinspre Belfir s-au auzit focuri de armă, și populația îngrijorată a început să edifice baricade la intrările în sat, pentru că se apropia un al doilea camion, încărcat cu soldați ai armatei. Aceștia au deschis focul "S-au tras salve. A fost omorât Costea Ioan (tânăr sărac)".

⁷² *Ibidem*, f. 201-202.

⁷³ *Ibidem*, f. 203.

⁷⁴ *Ibidem*, f. 150.

⁷⁵ *Ibidem*.

Și aici asistăm la o fraternizare a celor două populații conlocuitoare, ungurii din Belfir sărind în ajutorul confrăților români "circa 100 de oameni, cu topoare, furci"⁷⁶. Arestările au început pe 31 iulie, fiind reținute 16 persoane.

În comuna **Belfir**, la ostilități au participat 130 de persoane, o parte dintre acestea s-au deplasat și la Cociuba, iar altele au căutat să-l captureze pe delegatul U.P.M., Vasádi Iosif. Represaliile nu au întârziat, la "1 august au fost executați de securitate (miliție) Csák Ladislau și Lörincz Iosif, vestiți șoviniști și reacționari, mijlocași, primul, fiu de chiabur"⁷⁷.

În comuna **Girișu Negru** au fost înregistrate incidente similare. De început, aflând de vizita președintelui Comitetului Provizoriu al plasei, la sediul s-au adunat "grupuri de femei, în cap cu cele ale chiaburilor", cărora li s-au alăturat apoi bărbații și vecinii din comuna Belfir. Aceștia au scandat: "pâine nu mălai".

Încercarea vice-președintelui, Bobiș Gheorghe, de a aplana conflictul nu au avut sorți de izbândă, "a fost prins de gât de Pantea Ioan a babei (17 ha.). Popa Mărie și cu Țărău Gheorghe au strigat să se dea afară golănimea din primărie". Grupul format din "Bolog Constantin, soția lui Țărău Gheorghe, Brânduș Teodor, Brânduș Maria (mijlocași și săraci) au intrat în Comitetul Provizoriu, căutând procesele-verbale pentru a le distruge" în timp ce în stradă, oamenii "au tăbărit asupra mașinii, au spart geamurile – Cârpaci Iancu și Fechete Rață".

Spre seară, populația a intrat în panică la vederea unui camion încărcat cu militari, care se deplasa către comuna apropiată, Tăut. Au fost trase clopotele "de către Țițirig Constantin – secretarul UTM" însoțit de tinerii Babău Constantin și Haș Florea. În jurul orei 23, mașina P.M.R. și camionul cu soldați, care se întorceau din Tăut, au intrat în sat. În fața lor s-a postat un cordon format "din femei și chiar copii. Au început să arunce cu pietre, miliția a deschis foc. Au fost împușcați Balog Ioan (1 iugăr, 3 copii) și Boto Gheorghe (5 ha.). Se auzeau strigăte <Să-i omorâm pe comuniști>"⁷⁸.

Pe 30 august a sosit armata și au început arestările, au fost ridicate 7 familii "Brânduș Teodor (1½ jugăre) agitator-conducător, Pantea Florea (5 ha.) organizator, Țărău Gheorghe Albișca (8 ha.) manist, Brânduș Maria, săracă, unealtă". Cu această ocazie "a fost prins și executat Sârbu Silviu, fost notar manist și legionar, condamnat la trei ani închisoare pentru sabotaj, dezertor"⁷⁹.

În comuna **Tăut**, revolta a izbucnit în seara zilei de 29 iulie, când dinspre comuna Girișu Negru au început să vină grupuri de oameni. Populația locală s-a prezentat, la fel ca și în celelalte cazuri expuse, la sediul Comitetului Provizoriu pe care l-au devastat "au intrat înăuntru, au devastat dulapurile cu registre, le-au scos

⁷⁶ *Ibidem*.

⁷⁷ *Ibidem*, f. 172.

⁷⁸ *Ibidem*, f. 173.

⁷⁹ *Ibidem*.

afară și le-au dat foc, pe foc au pus și poarta de triumf (...) au spart geamurile, au lovit pereții și au rupt tablourile"⁸⁰. După ce au tăiat firele de telefon, populația a spart geamurile locuințelor, vicepreședintelui comitetului provizoriu, secretarului de partid, secretarului U.P.M., secretarei U.F.D.R., președintelui sindicatului agricol etc.

Comunicarea cu comunele vecine a fost făcută prin intermediul clopotelor "trase de tânărul Todinca Ioan, fost secretar UTM – a fost executat" sau "sunând din goarnă și bătând din tobă". Un grup a plecat mai departe, în comuna Batăr. Au fost arestați: Hodișan Mihai, Popa Nicolae, Țirban Matei, Rusu Ioan și Rusu Ștefan.

La **Batăr**, semnalul "rebeliunii" a ajuns în seara zilei de 29 iulie, prin intermediul grupului de la Tăut care "și aici au început agitația și întrunirea" și au scandat lozinci: "Tito a intrat în Banat, lăsați că va veni încă ziua de mâine"⁸¹. Coalizând, populația comunei Batăr a atacat sediul Comitetului Provizoriu local au "stricat centrala telefonică, au spart geamurile", iar secretarul de partid, "căutând să intre în vorbă, tov. Bicăceanu, a fost omorât"⁸².

Informatorul declară că grupul ar fi deținut arme de foc "2 arme automate și 6 arme simple", iar după asasinarea liderului local, populația s-ar fi exprimat că "bine au făcut, dar dacă în urma acestei mici lovituri, bolșevicii ne vor da puțin grâu"⁸³.

După cum aminteam, evenimente similare s-au petrecut și în satele din județul Arad, **Șomoșcheș**, **Apateu** și **Șepreuș**.

În **Șomoșcheș**, a fost agresat "Belle Petre, președintele Sfatului Popular județean, în timp ce a coborât din mașină pentru a lămuri populația, referitor la treierii și colectări"⁸⁴.

În comuna **Berechiu**, "țărani s-au adunat cu toții la un loc și văzând că se apropie de sat un camion cu milițieni, au ieșit cu toții până la mijlocul drumului dintre Berechiu și Șomoșcheș, unde au fost opriți, după care au forțat pe ofițerii care se găseau cu miliția, să vină fără arme și numai în acest fel vor putea sta de vorbă"⁸⁵.

În **Apateu**, în jurul orei 21, populația a pregătit un dispozitiv de apărare, pentru întâmpinarea forțelor de miliție. Ancheta Regionalei Securității Poporului Timișoara, descrie că "au început să se tragă clopotele în semn de alarmă, iar populația a început să strige împreună cu femeile și copiii, iar la marginea satului, o echipă din șase indivizi înarmați cu ciomege, cu furci și cu o armă ZB, au așteptat camuflați sosirea milițienilor".

⁸⁰ *Ibidem*.

⁸¹ *Ibidem*, f. 190.

⁸² *Ibidem*, f. 173.

⁸³ *Ibidem*, f. 188.

⁸⁴ Apud: Tudor Stanca, *Răscoalele țărănești din 1949, din județul Arad, reflectate în documentele organelor de represiune*, în *Anii 1949-1953. Mecanisme terorii*, Fundația Academia Civică, București, 1999, p. 675.

⁸⁵ *Ibidem*.

Între cele două tabere s-au desfășurat schimburi de focuri, în urma cărora au fost arestați șase "rebeli", pentru reținerea cărora ofițerii de miliție, ajutați de colegii de la Regimentul 1 Grăniceri-Pază, au fost nevoiți "să-i țină sub foc de armă, pentru a se putea retrage, întrucât era noapte și nu dispuneau de forță suficientă"⁸⁶.

În comuna Șepreuș, se relatează că "populația instigată de chiaburime a atacat ferma de stat din Șepreuș, ar fi omorât trei cetățeni și rănit grav pe un altul". Anchetatorul consideră că sursa evenimentelor se află în Bihor: Bănuim că aceste acțiuni de instigare de către chiaburi, sunt pornite din comunele care sunt situate în județul Bihor, de unde în ziua de 30 iulie 1949, au venit cinci căruțe cu lemne, cântând deschis, pe drum, cântece legionare, au înjurat membrii de partid pe care i-au întâlnit în cale și au amenințat cu cuvintele <vă arătam noi vouă!>⁸⁷.

Evenimentele au fost urmate de un val de arestări, și în final un număr mult mai mare de persoane au fost deportate în zona Bărăganului, acestea fiind considerate de autorități, ca un bun prilej pentru îndepărtarea chiaburilor din sate.

- din comuna Șomoșcheș au fost deportate familiile: Văd. Burcă Floare, Faur Ioan și Marg Gheorghe;
- din comuna Apateu, familiile: Mang Saveta, Mang Ioan, Mang Floarea, Malița Ana și Moț Floare;
- din comuna Susag, familiile: Hut Anton, Hut Traian, Ciuclea Ioan, Hut Sofia, Marnea Ioan, Petran Iustin, Chirilă Dumitru și Panda Gheorghe⁸⁸.
- Din Raionul Criș, au fost deportate următoarele familii:
- din comuna Șepreuș, familiile: Iancicău Ecaterina, Stana Simion, Stana Natalia, Pârnu Olivia, Rârnu Emilia și Pârnu Ana⁸⁹.
- Din Raionul Gurahonț, au fost deportate următoarele familii:
- din comuna Cărand, familiile: Rus Ambrozie și Rus Savu Heblea⁹⁰.
- Bilanțul participării la "rebeliune" a fost următorul⁹¹:

⁸⁶ *Ibidem*.

⁸⁷ *Ibidem*.

⁸⁸ Gabriel Moisa, *Colectivizare, rezistență și represiune în vestul țării (1948-1951)*, Editura Muzeului Țării Crișurilor, Oradea, 1999, p. 140-143.

⁸⁹ *Ibidem*, p. 139-140.

⁹⁰ *Ibidem*, p. 146.

⁹¹ ANR-DJBh, fond *Comitetul jud. Bihor al P.C.R.*, dosar nr. 510/1949, f. 299 – în "Tabel centralizator despre manifestări reacțiuni și rebeliuni decursă în jud. Bihor".

Plasa	Comune	Numărul țăranilor participanți			Compoziția socială a țăranilor participanți			Compoziția pe naționalități		Țărani membri de partid	Tovarăși bătuți
		pașnici	agresivi	Total	săraci	mijlocași	chia-buri	români	unguri		
Aleșd	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Beiuș	1	130	---	130	98	23	9	130	---	---	---
Beliu	4	355	300	655	386	217	52	655	---	9	4
Ceica	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Centrală	4	1489	1361	2850	2188	557	105	720	2130	117	3
Marghita	13	2720	2080	4800	3540	1038	222	3030	1770	63	8
Săcuieni	3	610	20	630	350	235	45	85	545	36	---
Sălard	5	290	460	750	520	200	30	570	180	63	1
Salonta	9	1691	35	1726	1071	480	175	696	1030	217	4
Tileagd	1	490	10	500	400	80	20	280	220	---	---
Tinca	14	3383	2017	5400	3815	1239	346	4455	945	116	8
Vascău	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Total	54	11158	6283	17441	12368	4069	1004	10621	6820	601	28